

KOMIL XORAZMIY IJODINING MANBALARI VA BADIYATI

Matmuratov Utkir Asqarbaevich

Osiyo Xalqaro universiteti

Xorazm filiali o'zbek va rus filologiyasi kafedrası

1-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21057198>

Annotatsiya

Mazkur maqolada XIX asr Xorazm adabiy muhitining yirik vakillaridan biri bo'lgan Komil Xorazmiy ijodining shakllanish manbalari va badiiy xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shoirning adabiy merosi Sharq mumtoz adabiyoti, tasavvufiy tafakkur, xalq og'zaki ijodi hamda Xorazm adabiy muhitining ta'siri nuqtai nazaridan o'rganiladi. Shuningdek, Komil Xorazmiy she'riyatining poetik xususiyatlari, badiiy tasvir vositalari, obrazlar tizimi va g'oyaviy-estetik yo'nalishlari tahlil qilinib, uning o'zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotidagi o'rni yoritiladi. Maqolada shoirning g'azallaridagi falsafiy mushohada, ma'naviy-axloqiy qarashlar hamda badiiy mahorat masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Komil Xorazmiy, Xorazm adabiy muhiti, mumtoz adabiyot, g'azal, tasavvuf, poetika, badiiy mahorat, adabiy an'ana, ma'rifat, komil inso

O'zbek mumtoz adabiyoti ko'p asrlik taraqqiyot davomida Sharq sivilizatsiyasining eng boy va sermazmun adabiy meroslaridan birini yaratdi. Bu adabiyot inson ruhiyati, ma'naviy kamolot, ilohiy va dunyoviy ishq, axloqiy fazilatlar hamda estetik qarashlarni o'zida mujassamlashtirganligi bilan ajralib turadi. XV asrda Alisher Navoiy asos solgan yuksak badiiy an'analarni keyingi asrlarda ham izchil davom ettirildi. Ana shu an'analarni XIX asr Xorazm adabiy muhitida yangi mazmun va badiiy talqin bilan boyitgan iste'dodli shoirlardan biri Komil Xorazmiy hisoblanadi.

Komil Xorazmiy o'zbek mumtoz adabiyotida nafaqat yirik lirik shoir, balki davlat arbobi, tarjimon, xattot va ma'rifatparvar sifatida ham alohida o'rin egallaydi. Uning ijodi Xiva xonligining siyosiy va madaniy hayoti bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'sha davrning ma'naviy ehtiyojlari hamda ijtimoiy muammolarini badiiy ifodalashga xizmat qilgan. Shoirning she'riy merosida inson qalbi kechinmalari, ishq va sadoqat, ilm-ma'rifat, adolat, komillik, vatan va jamiyat taqdiri kabi masalalar chuqur falsafiy mushohada asosida yoritilgan.

Komil Xorazmiy yashagan davr Xorazm madaniy hayotida muhim o'zgarishlar yuz bergan davr hisoblanadi. Xiva saroyida ilm-fan, tarixnavislik, tarjimachilik va adabiyot rivoj topgan, ko'plab shoir va olimlar faoliyat yuritgan. Bunday ijodiy muhit Komil Xorazmiyning adabiy qarashlari va poetik mahoratining shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Shu bois shoir ijodini faqat individual iste'dod mahsuli sifatida emas, balki Xorazm adabiy maktabining yuksak an'analari bilan bog'liq holda o'rganish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotshunoslikda Komil Xorazmiy merosini tadqiq etish masalasiga turli davrlarda murojaat qilingan bo'lsa-da, uning ijod manbalari va poetik mahoratini kompleks tarzda tahlil qilish bugungi kunda ham dolzarb vazifalardan biri bo'lib

qolmoqda. Chunki shoir ijodi orqali XIX asr Xorazm adabiy muhiti, mumtoz she'riyatning taraqqiyot bosqichlari hamda milliy adabiy tafakkurning rivojlanish xususiyatlarini chuqurroq anglash mumkin.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Komil Xorazmiy ijodining shakllanish manbalarini aniqlash, uning badiiy mahoratini ilmiy asosda tahlil qilish hamda shoirning o'zbek mumtoz adabiyotidagi o'rnini yoritishdan iborat.

Komil Xorazmiy ijodining shakllanish manbalari

Har qanday ijodkorning badiiy olami uning yashagan davri, ta'lim olgan muhiti, o'rgangan adabiy merosi va ma'naviy qarashlari asosida shakllanadi. Komil Xorazmiy ijodi ham ana shunday ko'p qirrali manbalar ta'sirida vujudga kelgan bo'lib, unda Sharq mumtoz adabiyoti, tasavvuf falsafasi, xalq og'zaki ijodi hamda Xorazm adabiy maktabining o'ziga xos xususiyatlari uyg'unlashgan.

Shoir ijodining shakllanishida eng muhim omillardan biri Sharq mumtoz adabiyoti hisoblanadi. Sharq she'riyati asrlar davomida mukammallashgan poetik tizimni yaratgan bo'lib, unda insonning ruhiy olami, ishq falsafasi, axloqiy komillik va ma'naviy poklanish masalalari markaziy o'rin egallaydi. Komil Xorazmiy ana shu boy adabiy merosni chuqur o'rgangan va uni o'z ijodida yangi badiiy talqinlar bilan boyitgan.

Shoirning g'azallarida mumtoz poetik an'analarga sodiqlik yaqqol ko'zga tashlanadi. Ayniqsa, ishq mavzusining talqini, yor timsolining badiiy ifodasi, tabiat tasvirlari va falsafiy mushohadalarning uyg'unligi uni Sharq she'riyatining yirik vakillari bilan bog'laydi. Biroq Komil Xorazmiy ularga oddiy taqlid qilmagan, balki o'z zamonasining ijtimoiy-ma'naviy muammolarini ham shu an'analardan asosida ifodalagan. Bu esa uning ijodini mustaqil va o'ziga xos badiiy hodisa darajasiga ko'targan.

Komil Xorazmiy ijodiga eng katta ta'sir ko'rsatgan ijodkor, shubhasiz, Alisher Navoiydir. Navoiy she'riyati turkiy adabiyot uchun mukammal poetik maktab yaratgan bo'lib, Komil Xorazmiy ham shu maktabning munosib davomchilaridan biri sanaladi. Shoirning g'azallarida Navoiyga xos bo'lgan fikr teranligi, ma'naviy poklikka intilish, komil inson konsepsiyasi va badiiy ifodaning nafisligi yaqqol seziladi. Biroq Komil Xorazmiy bu an'analarni takrorlash bilangina cheklanmaydi. U o'z davrining ruhini, Xorazm muhitining o'ziga xosligini ham she'riyatga olib kiradi. Natijada uning g'azallari ham mumtoz, ham zamonaviy ruhni o'zida mujassamlashtirgan asarlarga aylanadi.

Shoirning ijodiy shakllanishida fors-tojik mumtoz adabiyoti ham muhim o'rin tutadi. Xususan, Sa'diy Sheroziyning didaktik ruhdagi hikmatlari, Hofiz Sheroziyning lirizmi hamda Abdurahmon Jomiyning tasavvufiy-falsafiy qarashlari Komil Xorazmiy poetikasiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Ayniqsa, inson qalbining murakkab kechinmalarini nafis badiiy obrazlar orqali ifodalash, ramziy timsollardan foydalanish va she'rning ichki musiqiylikini ta'minlash borasida bu adiblarning ta'siri yaqqol namoyon bo'ladi.

Komil Xorazmiy adabiy merosini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, u mumtoz adabiyotning tayyor qoliplariga ko'r-ko'rona ergashmagan. Aksincha, o'z

zamonasining ijtimoiy hayoti, insonlarning ruhiy kechinmalari va ma'naviy ehtiyojlarini mumtoz poetika imkoniyatlari orqali ifodalashga intilgan. Natijada uning she'riyati mumtoz an'analar bilan milliy ruh uyg'unlashgan yuksak badiiy hodisaga aylangan.

Sharq mumtoz adabiyotidan tashqari, Komil Xorazmiy ijodining shakllanishida islom ma'naviyati va tasavvuf falsafasi ham muhim o'rin egallaydi. Tasavvuf mumtoz she'riyatda nafaqat diniy qarashlar tizimi, balki insonning ichki dunyosini anglash, ruhiy poklanish va komillikka erishish yo'li sifatida talqin qilinadi. Komil Xorazmiy ham ushbu an'anani davom ettirib, ishqni inson qalbini poklovchi va uni ilohiy haqiqat sari yetaklovchi kuch sifatida tasvirlaydi. Shu sababli uning g'azallarida uchraydigan "may", "soqiy", "yor", "gul", "bulbul", "xarobot" singari obrazlar oddiy maishiy tushunchalarni emas, balki chuqur ramziy ma'nolarni anglatadi.

Tasavvuf ta'limotining shoir ijodidagi aksini kuzatar ekanmiz, unda insonning o'z nafsini yengishi, sabr, qanoat, tavba, ixlos va ma'rifat kabi tushunchalar muhim o'rin tutishini ko'ramiz. Bu esa Komil Xorazmiy she'riyatining faqat estetik emas, balki yuksak ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Xorazm adabiy muhitining Komil Xorazmiy ijodiga ta'siri

Komil Xorazmiy ijodini to'liq anglash uchun XIX asr Xorazm adabiy muhitining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish zarur. Chunki har qanday ijodkor yashagan davrning siyosiy, madaniy va ma'naviy muhiti uning badiiy tafakkuri shakllanishida muhim omil hisoblanadi. XIX asrning ikkinchi yarmi Xiva xonligida ilm-fan, tarixnavislik, tarjimachilik va badiiy ijodning nisbatan rivojlangan davri bo'ldi. Saroyda ijodkorlarni qo'llab-quvvatlash, qo'lyozmalarni ko'chirish, kutubxonalar faoliyatini kengaytirish va ilm ahli uchun qulay sharoit yaratish natijasida Xorazm o'ziga xos adabiy maktab sifatida shakllandi.

Ana shunday muhit Komil Xorazmiyning ijodiy kamolotiga bevosita ta'sir ko'rsatdi. U saroydagi ilmiy-adabiy majlislarda faol ishtirok etib, o'z davrining mashhur shoirlari, xattotlari va tarixchilari bilan ijodiy muloqotda bo'ldi. Bu esa uning badiiy didining shakllanishi, she'riyatning nazariy asoslarini chuqur o'zlashtirishi hamda mumtoz adabiyot an'alarini puxta egallashiga imkon yaratdi.

Xorazm adabiy muhiti vakillarining muhim xususiyatlaridan biri adabiyotning ma'rifiy vazifasiga katta e'tibor berishidir. Shoirlar nafaqat go'zallik va ishqni kuylash, balki xalqni ilm-ma'rifatga, axloqiy poklikka va ezgulikka da'vat etishni ham o'zlarining asosiy vazifalaridan biri deb bilganlar. Komil Xorazmiy ham ushbu an'anaga sodiq qolib, she'riyatni inson tarbiyasining muhim vositasi sifatida talqin etadi. Uning nazarida haqiqiy ijod jamiyatning ma'naviy kamolotiga xizmat qilishi lozim.

Shoir yashagan muhitda tarixnavislik va tarjimachilik ham keng rivojlangan edi. Sharq mumtoz adabiyotining ko'plab durdona asarlari turkiy tilga tarjima qilinishi natijasida adabiy tafakkur yanada boyidi. Komil Xorazmiy ham tarjimon

sifatida bu jarayonda faol ishtirok etganligi sababli Sharq adabiy merosini chuqur o'rganish imkoniga ega bo'ldi. Tarjima jarayoni uning so'z boyligini kengaytirish, badiiy uslubini takomillashtirish va poetik mahoratini oshirishda muhim maktab vazifasini bajardi.

Xalq og'zaki ijodining ta'siri

Komil Xorazmiy ijodining shakllanishida xalq og'zaki ijodi ham muhim manbalardan biri hisoblanadi. Mumtoz adabiyot, odatda, saroy adabiyoti sifatida baholansa-da, uning ko'plab namunalari xalqning ko'p asrlik ma'naviy tajribasi bilan uzviy bog'liqdir. Komil Xorazmiy ham xalq hikmatlari, maqollari, afsonalari, rivoyatlari va xalqona iboralardan ijodiy foydalangan.

Shoirning ko'plab g'azallarida xalq tiliga xos sodda va ravon ifodalar uchraydi. Bu esa uning she'riyatini keng kitobxonlar ommasiga yaqinlashtirgan. Murakkab tasavvufiy va falsafiy tushunchalar ham xalqona badiiy vositalar orqali ifodalanganligi sababli, she'rlarning mazmuni tabiiy va ta'sirchan chiqadi.

Xalq og'zaki ijodining yana bir muhim ta'siri obrazlar tizimida namoyon bo'ladi. Gul va bulbul, sahro, daryo, quyosh, oy, bahor, kuz kabi obrazlar xalq og'zaki ijodida keng qo'llanilgan bo'lib, Komil Xorazmiy ushbu timsollarni mumtoz poetika talablariga mos ravishda yangi estetik mazmun bilan boyitadi. Natijada an'anaviy obrazlar shoir ijodida yangi falsafiy ma'no kasb etadi.

Komil Xorazmiy xalqning axloqiy qarashlarini ham yuksak qadrlaydi. Halollik, mehnatsevarlik, sabr, qanoat, mehr-oqibat va insoniylik kabi fazilatlar uning she'riyatida xalqona hikmatlar ruhida talqin qilinadi. Shu jihatdan shoir ijodi xalq ma'naviyatining mumtoz adabiyotdagi badiiy ifodasi sifatida ham ahamiyatlidir.

Shoir dunyoqarashining shakllanishida ma'rifatparvarlik g'oyalarining o'rni

Komil Xorazmiy yashagan davr Sharq mamlakatlarida ilm-fan va ma'rifat masalalariga qiziqish kuchaygan davrlardan biri edi. Garchi XIX asr oxirlariga kelib siyosiy va iqtisodiy muammolar mavjud bo'lsa-da, ziyolilar jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida ilmni ko'ra boshlagan edilar. Komil Xorazmiy ham ana shunday ma'rifatparvar qarashlarni qo'llab-quvvatlagan ijodkorlardan biri sanaladi.

Shoir nazarida ilm insonni jaholatdan qutqaruvchi, uni komillikka yetaklovchi eng muhim vositadir. Shu bois uning asarlarida ilm olishga, ustozni ulug'lashga, kitob mutolaasiga va ma'naviy barkamollikka da'vat etuvchi misralar ko'p uchraydi. Bunday qarashlar Sharq mutafakkirlarining ilm haqidagi falsafiy qarashlari bilan hamohangdir.

Komil Xorazmiy uchun ilm faqat dunyoviy bilim emas, balki insonning ichki dunyosini boyituvchi ma'naviy boylikdir. U ilmni axloq bilan uyg'un holda tasavvur qiladi. Agar bilim ezgulik yo'lida xizmat qilmasa, u o'z qadrini yo'qotishini ta'kidlaydi. Shu sababli shoir she'riyatida ilm va odob tushunchalari doimo yonma-yon keladi.

Ma'rifatparvarlik g'oyalari shoirning davlat va jamiyat haqidagi qarashlarida ham aks etgan. U adolatli boshqaruv, xalq farovonligi va ilm-fanga e'tibor beruvchi hukmdor obrazini ideal sifatida tasvirlaydi. Bunday qarashlar o'sha davr ijtimoiy hayotidagi muammolarni badiiy yo'l bilan ifodalashga xizmat qilgan.

Komil Xorazmiy ijodida insonparvarlik g'oyalari

Komil Xorazmiy she'riyatining markazida inson va uning ma'naviy olami turadi. Shoir insonni Olloh yaratgan eng mukammal mavjudot sifatida ulug'laydi. Biroq insonning haqiqiy ulug'ligi uning nasabi yoki boyligida emas, balki axloqiy fazilatlarini, ilm-ma'rifati va jamiyat oldidagi mas'uliyatida namoyon bo'lishini ta'kidlaydi.

Shoir asarlarida mehr-shafqat, saxovat, sadoqat, vafodorlik va kamtarlik eng ulug' fazilatlar sifatida madh etiladi. Aksincha, kibr, hasad, yolg'on, zulm va ochko'zlik insonni tubanlashtiruvchi illatlar sifatida qoralanadi. Bu jihatdan Komil Xorazmiy she'riyati axloqiy tarbiya vositasi vazifasini ham bajaradi.

Shoir insonning ichki dunyosini tasvirlashda ruhiy kechinmalarga alohida e'tibor beradi. Muhabbat iztiroblari, hijron azobi, visol quvonchi, umid va armon kabi tuyg'ular chuqur psixologik kuzatishlar asosida tasvirlanadi. Aynan shu jihat uning lirikasini samimiy va hayotiy qiladi.

Komil Xorazmiy nazarida komil inson — ilimli, odobli, sabrli, saxovatli va halol insondir. Bunday inson nafaqat o'z baxtini, balki jamiyat taraqqiyotini ham ta'minlay oladi. Shu sababli shoirning komil inson haqidagi qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini saqlab qolgan.

Ijod manbalarining o'zaro uyg'unligi

Komil Xorazmiy ijodini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, uning badiiy olami yagona manbaga emas, balki bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan bir necha ma'naviy va adabiy omillarga tayangan. Sharq mumtoz adabiyoti unga yuksak poetik mezonlarni bergan bo'lsa, tasavvuf falsafasi ruhiy-falsafiy mazmunni boyitgan. Xalq og'zaki ijodi esa she'riyatining xalqchilligini ta'minlagan, Xorazm adabiy muhiti esa ijodiy kamolot uchun qulay ilmiy va madaniy maktab vazifasini bajargan.

Ana shu omillarning uyg'unlashuvi natijasida Komil Xorazmiy o'zbek mumtoz adabiyotida o'ziga xos poetik maktab yaratishga muvaffaq bo'ldi. Uning she'riyati nafaqat o'z davri, balki keyingi adabiy jarayon rivojiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Komil Xorazmiy she'riyatining poetik xususiyatlari

Komil Xorazmiy o'zbek mumtoz she'riyatining yetuk vakillaridan biri sifatida badiiy mahorati, poetik tafakkuri va so'z san'atini mukammal egallaganligi bilan ajralib turadi. Uning ijodi mumtoz poetikaning asosiy qonuniyatlariga tayangan holda yaratilgan bo'lsa-da, unda shoirning individual uslubi, hayotiy kuzatishlari va falsafiy mushohadalari yaqqol namoyon bo'ladi. Shu bois Komil Xorazmiy she'riyati nafaqat mumtoz adabiyotning davomchisi, balki uning yangi bosqichini boshlab bergan badiiy hodisalardan biri sifatida baholanadi.

Shoir poetikasining asosini inson ruhiyati, muhabbat, ma'naviy kamolot, adolat va ezgulik haqidagi falsafiy qarashlar tashkil etadi. Bu mavzular uning deyarli barcha lirik janrlarida uchraydi. Ayniqsa, g'azallarida ishq timsoli orqali insonning ichki dunyosi, ruhiy iztiroblari va komillikka intilishi yuksak badiiy saviyada tasvirlanadi.

Komil Xorazmiy uchun ishq faqat ikki inson o'rtasidagi tuyg'u emas. U ishqni inson qalbini poklovchi, uni ma'naviy yuksaltiruvchi kuch sifatida talqin etadi. Shu jihatdan uning she'riyatida dunyoviy va ilohiy ishq uyg'unlashib ketadi. Mazkur xususiyat shoir poetikasining eng muhim belgilaridan biridir.

Shoirning lirik qahramoni doimo izlanishda bo'ladi. U nafaqat yor vasliga, balki haqiqat, adolat va ma'rifat sari ham intiladi. Bunday falsafiy talqin Komil Xorazmiy ijodini oddiy ishqiy lirika doirasidan chiqarib, chuqur ma'naviy-falsafiy mazmun kasb ettiradi.

G'azal janrida badiiy mahorati

Komil Xorazmiy ijodida g'azal yetakchi janr hisoblanadi. Mumtoz g'azalning barcha poetik talablari uning ijodida o'z ifodasini topgan. Matla va maqta qurilishi, radif va qofiya tizimi, vaznning mukammalligi, ichki musiqiylik va badiiy yaxlitlik shoir g'azallarining asosiy xususiyatlarini tashkil etadi.

Shoir g'azallarida lirizm kuchli. Muhabbat kechinmalari samimiy va tabiiy ifodalanganligi sababli o'quvchiga kuchli estetik ta'sir ko'rsatadi. Lirik qahramonning ruhiy kechinmalari bosqichma-bosqich ochilib boradi. Hijron va visol, umid va armon, sadoqat va sabr kabi qarama-qarshi holatlar g'azalning ichki drammatizmini kuchaytiradi.

Komil Xorazmiy g'azallarida tabiat manzaralari inson ruhiyati bilan uyg'un tasvirlanadi. Bahor, gul, bulbul, sahar, shabnam, oy va quyosh singari obrazlar oddiy tabiat tasviri bo'lib qolmay, lirik qahramonning ichki kechinmalarini ochishga xizmat qiladi. Shu jihatdan shoir poetik tafakkuri ramziy xarakter kasb etadi.

G'azallarda poetik mantiqning izchil rivojlanishi ham diqqatga sazovordir. Har bir bayt mustaqil ma'no kasb etishi bilan birga, umumiy g'oyani rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa Komil Xorazmiy g'azallarining kompozitsion mukammalligini ta'minlaydi.

Badiiy tasvir vositalari

Komil Xorazmiy she'riyatining badiiy qimmatini, avvalo, unda qo'llanilgan poetik san'atlarning rang-barangligi bilan belgilanadi. Shoir mumtoz adabiyotda keng qo'llanadigan badiiy vositalardan ijodiy foydalanadi va ularni o'ziga xos individual uslub bilan boyitadi.

Tashbeh

Shoir she'riyatida tashbeh eng faol qo'llangan badiiy vositalardan biridir. Yorning husni gulga, oyga, quyoshga, sarv daraxtiga qiyoslanadi. Ushbu tashbehtar nafaqat tashqi go'zallikni tasvirlash, balki ma'naviy komillik va ruhiy poklikni ifodalash vazifasini ham bajaradi.

Tashbehlarning tabiiyligi va obrazlarning hayotiyliigi Komil Xorazmiy poetikasining muhim belgilaridan biridir. Shoir murakkab va sun'iy qiyoslardan ko'ra xalq tafakkuriga yaqin bo'lgan o'xshatishlardan foydalanadi.

Istiora

Komil Xorazmiy ijodida istiora ham alohida o'rin egallaydi. May, soqiy, gul, bulbul, xarobot, sham va parvona kabi obrazlar ko'pincha ramziy ma'noda qo'llanadi. Bu timsollar orqali shoir ilohiy ishq, ma'rifat, ruhiy poklanish va inson kamoloti haqidagi falsafiy qarashlarini ifodalaydi.

Istioralarning ko'p qatlamli ma'noga egaligi she'rlarning badiiy ta'sirchanligini oshiradi. O'quvchi har safar asarni mutolaa qilganda yangi ma'no qirralarini kashf etadi.

Talmeh

Shoir Qur'on oyatlari, hadislar, tarixiy shaxslar va Sharq mumtoz adabiyoti qahramonlariga murojaat qilish orqali talmeh san'atidan ham samarali foydalanadi. Bunday ishoralar she'r mazmunini boyitadi, o'quvchini kengroq madaniy va tarixiy kontekstga olib kiradi.

Talmeh vositasida Komil Xorazmiy o'zining keng dunyoqarashi va chuqur ilmiy saviyasini namoyon etadi.

Tazod

Shoirning badiiy uslubida qarama-qarshiliklar muhim poetik vazifa bajaradi. Hayot va o'lim, hijron va visol, zulmat va nur, umid va noumidlik singari tushunchalar qarama-qarshi qo'yilishi natijasida she'rning hissiy ta'siri kuchayadi.

Tazod orqali inson hayotining murakkabligi, ruhiy kurash va ma'naviy tanlovlar badiiy ifodasini topadi.

Mubolag'a

Komil Xorazmiy she'riyatida mubolag'a vositasi hissiy ta'sirni kuchaytirish uchun qo'llanadi. Oshiqning ko'z yoshlarini ummonga, hijron iztiroblarini cheksiz sahroga qiyoslash singari badiiy usullar mumtoz she'riyat an'analarning davomidir. Biroq shoir mubolag'ani me'yorida qo'llab, uning tabiiyligini saqlashga erishadi.

Obrazlar tizimi

Komil Xorazmiy poetikasida obrazlar tizimi nihoyatda boy va serqatlamdir. Yor, oshiq, bulbul, gul, sham, parvona, may, soqiy, bahor, quyosh va oy kabi obrazlar shoirning deyarli barcha she'rlarida uchraydi.

Yor obrazi faqat go'zal inson emas, balki komillik, haqiqat va ilohiy go'zallik timsoli sifatida ham talqin qilinadi. Oshiq esa ma'naviy izlanishda bo'lgan inson obrazidir.

Bulbul va gul timsollari Sharq she'riyatidagi an'anaviy ma'nolarini saqlagan holda Komil Xorazmiy ijodida yangi falsafiy mazmun kasb etadi. Bulbul — muhabbat yo'lida iztirob chekayotgan qalb ramzi bo'lsa, gul go'zallik va komillik timsolidir.

May va soqiy obrazlari tasavvuf poetikasining eng muhim ramzlari sifatida qo'llanadi. Shoir ularni ma'rifat, ruhiy uyg'onish va ilohiy haqiqatni anglash vositasi sifatida talqin qiladi.

Til va uslub

Komil Xorazmiy she'riyatining yana bir muhim xususiyati uning tilidir. Shoir eski o'zbek adabiy tilining boy imkoniyatlaridan juda mohirona foydalangan.

Uning tili ravon, musiqiy va obrazlidir. Arab va fors tillaridan kirib kelgan so'zlar tabiiy qo'llanilgan bo'lib, ular she'rning badiiy qiymatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalq tiliga yaqin sodda iboralarning mavjudligi Komil Xorazmiy she'riyatining xalqchilligini ta'minlaydi.

Shoir uslubida ortiqcha murakkablik kuzatilmaydi. Har bir so'z o'z o'rnida ishlatiladi. Badiiy vositalarning me'yorida qo'llanilishi esa uning yuksak poetik dididan dalolat beradi.

Komil Xorazmiy uchun so'z faqat fikr ifodalash vositasi emas, balki estetik go'zallik yaratish qurolidir. Shu bois uning she'riyati musiqiyli, ritmik mukammalligi va ichki ohangdorligi bilan alohida ajralib turadi.

Xulosa

Komil Xorazmiy XIX asr Xorazm adabiy muhitining yetuk vakillaridan biri bo'lib, uning ijodi o'zbek mumtoz adabiyotining rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Shoirning adabiy merosi Sharq mumtoz adabiyoti, tasavvuf falsafasi, xalq og'zaki ijodi hamda Xorazm madaniy muhitining ilg'or an'analari asosida shakllangan. Aynan ana shu omillar uning poetik tafakkurini boyitib, o'ziga xos badiiy uslubini yuzaga keltirgan.

Tadqiqot davomida Komil Xorazmiy ijodining asosiy manbalari sifatida Alisher Navoiy boshchiligidagi turkiy mumtoz adabiyot, Abdurahmon Jomiy, Sa'diy Sheroziy va Hofiz Sheroziy kabi Sharq mutafakkirlarining badiiy-falsafiy qarashlari, shuningdek, tasavvuf ta'limoti va xalq og'zaki ijodi muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Shoir ushbu adabiy an'analarni shunchaki takrorlamagan, balki ularni o'z davrining ijtimoiy va ma'naviy ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirib, yangi badiiy mazmun yaratishga erishgan.

Komil Xorazmiy she'riyati badiiy jihatdan yuksak saviyada yaratilgan bo'lib, unda g'azal janri alohida o'rin tutadi. Shoir tashbeh, istiora, talmeh, tazod, mubolag'a va boshqa badiiy san'atlardan mohirona foydalangan. Uning obrazlar tizimi ramziy va falsafiy mazmunga ega bo'lib, ishq, komillik, ma'rifat, adolat va insonparvarlik g'oyalarini chuqur ifodalashga xizmat qiladi. Tilining ravonligi, musiqiyli, obrazlarning tabiiyligi va fikrning teranligi Komil Xorazmiy poetikasining asosiy xususiyatlaridan biridir.

Shoir ijodida ma'rifatparvarlik, axloqiy poklik, ilmni ulug'lash, komil inson g'oyasi va jamiyat taraqqiyoti masalalari yetakchi o'rin egallaydi. Bu jihatlar uning asarlarini nafaqat badiiy-estetik, balki ma'naviy-ma'rifiy ahamiyatga ham ega ekanligini ko'rsatadi. Shu bois Komil Xorazmiy merosi bugungi kunda ham

adabiyotshunoslik, tilshunoslik va ma'naviyat tadqiqotlari uchun muhim ilmiy manbalardan biri bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Komil Xorazmiy o'zbek mumtoz adabiyotining yuksak an'alarini davom ettirgan va ularni yangi bosqichga olib chiqqan iste'dodli ijodkor sifatida milliy adabiyot tarixida munosib o'rin egallaydi. Uning badiiy merosini chuqur o'rganish milliy adabiy tafakkur taraqqiyotini anglash, mumtoz poetikaning rivojlanish qonuniyatlarini tadqiq etish hamda yosh avlodni ma'naviy barkamollik ruhida tarbiyalashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Komil Xorazmiy. Devon. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
 - 2.Alisher Navoiy. Xazoyin ul-maoniy. – Toshkent: Fan.
 - 3.O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan.
 - 4.Vohid Abdullayev. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi.
 - 5.Naim Karimov. XX asr o'zbek adabiyoti masalalari. – Toshkent.
 - 6.O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan.
 - 7.Abdurahmon Jomiy. Bahoriston.
 - 8.Sa'diy Sheroziy. Guliston.
 - 9.Hofiz Sheroziy. Devon.
 - 10.O'zbekiston Fanlar akademiyasi. O'zbek mumtoz adabiyoti bo'yicha ilmiy tadqiqotlar.
- 1.Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi
 - 2.ZiyoNET ta'lim portali
 - 3.O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi
 - 4.O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi
 - 5.O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy kutubxonasi
 - 6.Google Scholar